

Nationella riktlinjer

# Naturum i Sverige

Nationella riktlinjer  
NATURVÅRDSVERKET  
Månad 2014

Förord

Engelsk sammanfattning

## REMISSVERSION

### **Svara på remissen**

Svara på remissen senast den 30 november genom att skicka ett mejl med ditt remissvar till [modena@naturvardsverket.se](mailto:modena@naturvardsverket.se) och skriv endast *NV-06106-14* i ämnesraden.

Om du har frågor om remissen är du välkommen att kontakta Evelina Selander, [evelina.selander@naturvardsverket.se](mailto:evelina.selander@naturvardsverket.se), 010-698 15 68.

# Riktlinjer för naturum

## 1. Inledning

Naturum är ett centrum för besökare till ett naturområde. Det beskriver, förklarar och ger förståelse för områdets värden och inspirerar till vistelse och naturkontakt där. Naturum behandlar också natur- och kulturhistoria i ett vidare perspektiv liksom betydelsen av natur- och kulturmiljövård i allmänhet.

Dessa riktlinjer anger principer för hur naturumverksamheten ska bedrivas i Sverige samt vad som ska gälla för de verksamheter som efter Naturvårdsverkets tillstånd får kallas naturum och använda dess logotyp.

Verksamheten vid naturum består av olika former av naturvägledning. Med naturvägledning menas kommunikation som skapar förutsättningar för människor att öka sin kunskap och känsla för naturen och kulturlandskapet. Naturvägledning bidrar både till att berika människors upplevelse och att skapa förståelse, engagemang för naturvård. Naturum är ett av flera viktiga redskap i det arbetet, inte minst vad gäller skyddad natur.

Naturum är en verksamhet som bedrivs såväl inom- som utomhus. Verksamheten är knuten till en eller flera byggnader med namnet naturum. Ett naturum behandlar naturvetenskapliga värden, upplevelsevärden samt människans och samhällets påverkan på och beroende av naturen, kulturlandskapet och naturens ekosystemtjänster. Naturum vägleder på ett lustfyllt och inspirerande sätt besökaren inte bara ut - utan också vidare *in* i naturen.

Naturum använder flera verktyg i sin kommunikation om natur- och kulturlandskapet. Till dessa hör både bemannad och självguidande naturvägledning som till exempel utställningar inom- och utomhus, guidningar, entréskyltar, naturstiggar, markerade leder, vägvisning, foldrar, böcker och naturvägledning på webben.

Naturums uppdrag är främst att väcka människors intresse för naturen. Naturum vill på ett inspirerande sätt bidra till ökad kunskap om natur, naturvård och människors påverkan på naturen.

En viktig uppgift för naturum är också att skapa möjlighet för besökare, lokalbefolkning och lokala organisationer att bidra med sina perspektiv och berättelser till naturums verksamhet. Naturum ska sträva efter att fungera som arena för dialog och diskussion om naturvård.

*"Naturum har som mål att årligen utveckla verksamheten, nå ut till fler och ständigt jobba för att höja kvaliteten. Naturum känner ett särskilt ansvar att nå ut till de människor för vilka naturen är relativt okänd".*

Naturum är ett registrerat varumärke som ägs av Naturvårdsverket.

### Naturum skapas

Begreppet naturum kom till redan 1973 på initiativ av Naturvårdsverket, inspirerade av visitor centers i Nordamerika och Storbritannien. Termen "visitor centres" är en internationell beteckning på ett centrum för besökare i skyddad och på annat sätt besöksvärd natur- eller kulturmiljö. Namnet naturum, som används i Sverige, är en latinisering av "natur" och för tankarna både till natur och rumsbegrepp samtidigt som det associerar till museum och forum.

**Kommentar [AA1]:** Citat i marginalen: "Interpretation is a mission-based approach to communication, aimed at provoking in audiences the discovery of personal meaning, and the forging of personal connections with things, places, people and concepts."  
Sam Ham 2013

Förslag till svensk översättning: Interpretation är ett målorienterat förhållningssätt för kommunikation, vars syfte är att utmana deltagarna till att upptäcka egna betydelser och till att skapa egna länkar till företeelser, platser, människor och begrepp.

**Kommentar [SE2]:** Naturums mål – lyfts fram i layouten.

**Kommentar [SE3]:** Detta stycke blir faktaruta

Naturvårdsverket öppnade år 1973 naturum på Öland, i Visby och på Omberg. Dessa kom att följas av ytterligare 43 naturum runt om i landet. 2004 antogs de första nationella riktlinjerna för naturum. Mellan åren 2005 och 2010 genomfördes en utvärdering av anläggningarna med fokus på utställning, bemanning och verksamhet – allt för att höja kvaliteten. Resultatet blev att Naturvårdsverket ingick nya avtal med de naturum som levde upp till de höga kraven på kvalitet. 2014 finns 32 naturum.

## 2. Syfte

För att leva upp till de gemensamma riktlinjerna och uppfylla besökarnas förväntningar ska naturums verksamhet vara *tillgänglig, inspirerande och välkomnande*. Dessa värdeord bidrar till att driva verksamheten framåt mot naturums vision och mål.

Naturum ska visa vägen in i naturen. I naturum ska besökaren på ett lustfyllt och engagerande sätt ges möjlighet att utveckla kunskap om naturen, förståelse och känsla för biologisk mångfald och naturens alla värden samt inspireras att bege sig dit, vistas där och ges möjlighet att utveckla en fördjupad naturkontakt som utbyte av sitt besök. Ett naturum ska därmed fungera som en port till naturen i allmänhet och ett visst naturområde i synnerhet.

Ett naturum ligger i eller i nära anslutning till ett attraktivt naturområde där besökaren kan uppleva naturen. Ett naturum kan även behandla områden i en vidare bemärkelse som en större trakt, en region, ett län, eller en naturtyp. Naturum ska fungera som en arena för dialog och diskussion samt bidra till att utmana och utveckla besökarens syn på naturvård.

Sambanden mellan människa och miljö liksom sambanden mellan natur och kultur är centrala för naturums verksamhet. Naturums vision lyder *"Naturum är en den självklara platsen för mötet med människor som vill veta mer om natur, kultur, friluftsliv och miljöfrågor."*

**Kommentar [SE4]:** Naturums vision  
Lyfts fram i layouten

Naturums verksamhet kan även relatera till miljöfrågor i vidare bemärkelse. Naturums verksamhet ska bidra till att uppnå miljömålen, friluftsmålen och liknande relevanta politiskt beslutade mål. Naturum bidrar till att förklara begrepp som till exempel biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

I syftet ingår att genom utställningar, programaktiviteter och annan naturvägledning:

- öka kunskapen om ett naturområdes naturvetenskapliga, natur- och kulturhistoriska, kulturella och upplevelsemässiga värden,
- inspirera besökarna till att uppleva och vistas i naturen, skapa nyfikenhet och bidra till förståelse och engagemang för naturvård,
- fördjupa besökarnas förståelse för naturområdet; förklara vad som hänt, händer och varför det sker,
- vägleda besökarna om vad man kan se, uppleva och göra i området, hur tillgängligt området är och hur man lämpligen tar sig dit,
- motivera/påverka besökarna att uppträda i och använda naturområdet på ett sådant sätt att dess värden bevaras,
- skapa förståelse för behovet av att bevara och vårda naturen i allmänhet och området i synnerhet,
- stimulera intresse och engagemang för natur och naturvård
- finnas tillgänglig för skola och annan undervisning samt bidra till att skolan uppnår sina mål,

- bidra till ökad kunskap om hur människan använt sig av och påverkat naturen i ett kulturhistoriskt perspektiv och de värden det skapat,
- sprida kännedom om en trakts naturskyddade områden och andra besöksmål för friluftslivet.

För varje naturum är det viktigt att utifrån dessa syften ta fram och beskriva egna uppföljningsbara mål i verksamhetsplaneringen, prioritera bland dessa samt genomföra ett löpande utvärderingsarbete.

### 3. Huvudmannaskap och finansiering

**Huvudman.** Huvudman är en förvaltningsrättslig benämning på den som har huvudansvaret för en verksamhet eller institution. Det omfattar alltid dels ett kostnadsansvar och dels ett juridiskt ansvar för verksamheten.

Huvudman/naturumförvaltare är i de flesta fall en länsstyrelse eller annan områdesförvaltare. Länsstyrelsen är i de flesta fall huvudman och förvaltare för statliga naturum. Huvudman, ägare och förvaltare för annat än statliga naturum kan vara stiftelser, kommuner och organisationer. Huvudmannen kan utse andra naturumförvaltare, via uppdrag, arrende eller annat avtal. Huvudmannen är ansvarig för att följa upp verksamheten. För varje naturum ska finnas en ansvarig föreståndare.

**Finansiering.** Huvudmannen har ansvar för finansiering av naturum.

Naturvårdsverket ska bidra till att investera i och finansiera drift och utställningar i fastigheter i statliga naturum. För icke statliga naturum kan Naturvårdsverket eller länsstyrelsen om medel finns lämna bidrag till drift och utställning.

Huvudmannen kan genom samverkan ytterligare finansiera delar av drift och verksamhet. Icke statliga naturum ska visa att de har en hållbar finansiering för verksamhet och drift, för att visa att riktlinjerna kommer att uppfyllas även på lång sikt.

### 4. Målgrupp

Huvudsaklig målgrupp för naturumverksamheten är den breda allmänheten i alla åldrar utan speciella förkunskaper, både svenska och utländska besökare. Även återkommande eller särskilt kunniga besökare bör få utbyte av sitt besök. Detta kan ske genom fördjupningsmöjligheter och genom att verksamheten förnyas och utvecklas med omväxlande programverksamhet och tillfälliga utställningar.

En viktig grupp är barn och unga. Naturvägledning och andra verksamheter anpassade för barn och unga ska finnas. Ännu en prioriterad grupp är de som kommer till naturum från skola och andra utbildningar.

Även andra än svenskspråkiga besökare ska genom lämplig översättning kunna ta del av verksamheten vid naturum.

Verksamheten på naturum bör anpassas efter olika målgruppers förkunskaper, behov och efterfrågan.

## 5. Tillgänglighet

God tillgänglighet är en viktig demokratifråga, som handlar om att alla ska kunna ta del av och bidra till samhället på lika villkor. Vi arbetar för att lokaler, verksamhet och information<sup>1</sup> så långt möjligt ska vara tillgängliga för alla. Det gäller även för lämpliga delar av anslutande målpunkter och stråk för naturvägledning utomhus<sup>2</sup>.

Naturum finns till för besökarna och för att bidra till att öka kunskap och engagemang för natur och naturvård. Det gäller alla besökare, oavsett ursprung, förutsättningar, kunskapsnivå och ålder. Naturums personal är öppen, flexibel, engagerad och visar intresse och är uppmärksamma på naturums besökare. Personalen finns tillgänglig på naturum, på telefon, på webben, i det direkta mötet med besökaren och genom nya och andra medier. Möten, informationsmaterial, byggnader och verksamhet anpassas till besökarnas behov.

Naturum ska ha generösa öppettider som möter den huvudsakliga efterfrågan från besökare vid respektive plats. Öppettiderna ska utgå från kunskap om besöksmönster i området (se vidare avsnitt 8, Planering, uppföljning och utvärdering). I de fall naturum är stängt under delar av året bör det ordnas särskilt öppethållande och genomföras visningar efter bokning.

Inträde till naturum ska vara kostnadsfritt. Avgifter kan tas för tjänster som till exempel guidning av grupper. Naturvägledning för skolklasser bör vara gratis.

Naturum har tillsammans med områdesförvaltaren en viktig roll när det gäller att vägleda och informera besökare till och i värdefulla naturområden.

- Besökaren behöver känna till att området finns och få en översiktlig introduktion till vad det har att erbjuda.
- Besökaren ska vara motiverad och vilja ta sig dit. Informationen ska ge relevanta förväntningar på vad som finns att göra och uppleva i området, hur tillgängligt det är och stimulera till att besöka det.
- Besökaren måste kunna hitta till området. Här hjälper till exempel webbplatser, vägskyltar, kartor foldrar och guideböcker besökaren att hitta vägen.
- När besökaren har kommit till området behövs annan slags information. Skyltar vid angränsningsplatser och entréer tillsammans med markerade leder och stigvisare i terrängen ger besökaren information och hjälper besökaren att hitta där.

**Kommentar [SE5]:** Denna punktlista blir en faktaruta/layoutas med annan bakgrund.

Statliga myndigheter ska verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga även för personer med funktionsnedsättning<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Läs om utformning av tillgänglig information i kapitel 11 i "Tillgängliga natur- och kulturområden", rapport 6562.

<sup>2</sup> Läs om lagstiftning i kapitel 9 i "Tillgängliga natur- och kulturområden", rapport 6562.

<sup>3</sup> Förordning 2001:526 om statliga myndigheters ansvar för genomförande av handikappolitiken.

## 6. Verksamhet

Verksamheten i och i anslutning till naturum ska för varje verksamhetsår utformas för att uppfylla syftena (se avsnitt 2, Syfte) för naturum. En verksamhetsplan utformas på kort och lång sikt, (se vidare avsnitt 8, Planering, uppföljning och utvärdering). Den breda målgruppen enligt avsnitt 4 ”allmänheten i alla åldrar utan särskilda förkunskaper” ställer stora krav på utformning och presentation av innehållet i naturum. Verksamheten bör på lämpligt sätt fungera som en del av områdesförvaltningen, det vill säga för att påverka besökarnas beteende, kanalisera besöken, informera om bestämmelser och liknande.

**Utformning och karaktär.** Naturums verksamhet ska kännetecknas av att vara *tillgänglig, inspirerande* och *välkomnande*. Utställning och skyltar ska ha en estetiskt tilltalande utformning med hög kvalitet i innehåll, utförande och material. Naturvägledningen ska också innefatta interaktiva moment som involverar och engagerar besökarna.

Det ska vara så lätt som möjligt för besökaren/deltagaren att ta till sig kunskap, få en positiv upplevelse och reflektera över innehållet.

Detta kan gärna göras genom att utforma naturvägledningen enligt följande fyra kriterier:

- *Tematisk.* Varje aktivitet bör ha tydliga teman eller övergripande budskap som är tydliga för besökaren.
- *Organiserad.* Naturvägledningen bör vara upplagd så att den är lätt att följa.
- *Relevant.* Innehåll och framställning bör göras på ett sätt som talar till besökaren, hans vardag och erfarenheter.
- *Givande.* Det gäller att ge besökaren/deltagaren en intresseväckande, trevlig och engagerande upplevelse.<sup>4</sup>

**Personal.** Naturum ska vara bemannade och ha för ändamålet kompetent och välutbildad personal. Naturum ska kännetecknas av ett gott värdskap som ser till alla besökare och deras behov. Naturum är en attraktiv arbetsplats där personalen är flexibel, öppen och engagerad, strävar efter goda samarbeten samt är uppmärksam på varandra. Genom personalen sker naturums viktiga möte med besökaren, se avsnitt 5, Tillgänglighet.

Huvudmannen bör eftersträva mångfald och kompetensbredd hos personalen, som innefattar god kunskap om såväl arter, natur- och kulturlandskap som pedagogik och värdskap, kommunikation och språk samt lokalkännedom. Personalen i områdesförvaltningen kan vara en viktig resurs för naturvägledning. Bemanning kan även tillgodoses genom entreprenörer med ändamålsenlig kompetens. Möjligheten att utöver ordinarie personal använda praktikanter, volontärer, ideella organisationer och liknande i verksamheten ska beaktas. En plan för kompetensutveckling, såväl av naturums personal som av övrig personal enligt ovan, ska finnas.

### Metoder för naturvägledning

Naturum kan och bör inkludera många former av bemannad och självguidande naturvägledning. Det personliga mötet med en naturvägledare ger möjlighet till tvåvägskommunikation och direkt respons från besökaren. Självguidande naturvägledning är tillgänglig hela tiden och är den placerad utomhus även när själva naturumbyggnaden är stängd. En mångfald av inom- och utomhusverksamheter behövs för att få ett attraktivt och väl fungerande naturum.

**Basutställning.** En attraktiv basutställning är grundläggande i alla naturum. Utställningen

---

<sup>4</sup> Ham 2013, se litteraturlistan.

ska spegla de teman som är centrala för respektive naturum. Basutställningen bör revideras vid behov.

**Tillfälliga utställningar.** Möjlighet ska finnas till tillfälliga utställningar med olika teman, till exempel gurkor. Med hjälp av tillfälliga utställningar kan naturum skapa fler anledningar till återbesök. De tillfälliga utställningarna ska kvalitetsmässigt vara i harmoni med basutställningen. Möjligheten till vandringsutställningar som kan användas av fler bör uppmuntras,

**Programverksamhet.** Programverksamhet ska finnas, som temadagar, föredrag eller programlagda guidningar.

**Guidning.** Guidning ska erbjudas såväl inomhus i utställningarna som utomhus i form av guidade turer eller annan bemannad naturvägledning.

**Självguidande naturvägledning utomhus.** Det ska finnas självguidande stigar, skyltade målpunkter eller liknande former av naturvägledning i anslutning till naturum. På så sätt kan naturum vara attraktivt även när naturum inte är öppet. Ansvaret för detta kan även ligga hos områdesförvaltningen.

**Interaktiva metoder och fördjupning.** I naturum ska det finnas möjlighet för besökaren att själv bidra till utställningen, agera och använda flera sinnen. Exempel är att kunna söka mer information, att bidra med lokala berättelser eller att delta i interaktiv frågesport.

Vidare ska det finnas en läshörna med litteratur för fördjupning med mera.

**Möte med besökare.** Personalens direkta kommunikation med besökare är en viktig del av verksamheten. Naturum ska också kunna fungera som arena för dialog och diskussion om naturvårdsfrågor.

**Uppsökande verksamhet.** Naturum kan ”flytta ut” vissa verksamheter för att nå fler människor, även för att nå nya målgrupper. Exempelvis kan naturum ordna programaktiviteter i andra välbesökta skyddade områden eller vid närliggande populära besöksmål, liksom att medverka på lokala marknadsdagar, vid lärarfortbildningar eller i skolan med mera.

**Digital naturvägledning.** Naturvägledning bör finnas även på webben samt i andra digitala media.

**Samverkan.** Programverksamhet, guidade turer och annan naturvägledning ska delvis planeras och bedrivas tillsammans med andra intressenter. Möjligheten till samverkan med lokala entreprenörer inom naturvägledning och naturturism bör tas tillvara. Besökarnas erfarenheter och egna berättelser lyfts fram. Samarbete med skolan bör finnas, gärna i form av naturskoleverksamhet.

**Försäljning.** Försäljning och servering i anslutning till naturum är viktiga delar av det totala serviceutbudet för besökare. Huvudmannen har ett ansvar för att det finns ett för platsen lämpligt utbud. I de fall huvudmannen antingen på egen hand eller genom arrendator/entreprenör bedriver försäljningen bör utbudet anpassas till platsen och naturums tema. Försäljning och servering kan bedrivas av arrendator/entreprenör, även vid statliga naturum.<sup>5</sup>

**Marknadsföring och kommunikation.** Marknadsföringen ska vara tillgänglig, aktuell och anpassad efter naturums målgrupper i de kanaler där naturum väljer att kommunicera med besökare och potentiella besökare.

En kommunikationsplan ligger till grund för prioriteringar och kommunikationsinsatser.

Naturvårdsverket har ett ansvar att samlat marknadsföra naturum och göra varumärket naturum mer känt, och huvudmannen har ett ansvar att marknadsföra naturum och göra varumärket naturum mer känt regionalt.

---

<sup>5</sup> Statens begränsningar vid försäljning regleras i avgiftsförordningen 4 §.



## 7. Planering, uppföljning och utvärdering

**Naturumråd.** För varje naturum ska ett råd för verksamheten finnas, ett så kallat naturumråd. Naturumrådets främsta uppgift är att stödja huvudmannen. Rådet bör diskutera arbetet i naturum, förslag om program för verksamheten och budget. Naturumrådet bör ha en bred bas. Där bör ingå representanter för länsstyrelse, kommun och ideella organisationer, och rådets sammansättning bör täcka områden som turism, natur- och kulturmiljövård, friluftsliv och skolfrågor. Huvudmannen ansvarar för att naturumrådet sammankallas minst en gång per år.

För naturum vid en nationalpark kan naturumrådet samordnas med skötselrådet för nationalparken.

### Verksamhetsplan och verksamhetsberättelse

För att uppnå naturums syften och mål ska varje naturum upprätta en årlig plan och en långsiktig plan för verksamheten. Varumärkeshandboken är ett stöd i arbetet med planen. Vid nyetablering av naturum se avsnitt 9, Lokalisering och utformning.

I verksamhetsplanen bör ingå syfte, naturums specifika mål, målgrupper, huvudinnehåll och teman, metoder för information, naturvägledning, drift, kompetensutveckling av personal, investeringar, programverksamhet, plan för förnyelse av utställningar och annan utveckling av verksamheten på kort och lång sikt. Verksamhetsplanen ligger till grund för den årliga verksamhetsberättelsen som ska rapporteras till Naturvårdsverket enligt verkets anvisningar. Planen ska hållas levande och revideras regelbundet eller vid behov, som till exempel vid fastställande av budget.

### Kommunikationsplan

För varje naturum bör det finnas en kommunikationsplan, som revideras vid behov. En kommunikationsplan beskriver vilka kommunikationsinsatser som behövs för att styra naturums verksamhet mot uppsatta mål och naturums syften. Kommunikationsplanen fungerar som ett verktyg som bidrar till ett effektivt och målstyrt kommunikationsarbete.

### Uppföljning och utvärdering

**Huvudmannen** ansvarar för att regelbundet följa upp och utvärdera verksamheten i naturum. Uppföljningen och utvärderingen ska rapporteras till Naturvårdsverket enligt dess aktuella anvisningar.

**Naturvårdsverket** ska regelbundet göra en samlad uppföljning och utvärdering av kvaliteten hos Sveriges naturum. Verksamhetsplaner samt uppföljnings- och utvärderingsrapporter från naturumen utgör underlag för detta.

En utvärdering av verksamheten innefattar flera delar. Besökarantal och besöksmönster, besökarnas grad av tillfredsställelse från sitt besök, verksamhetens kvalitet, ekonomi samt drift av anläggningen. Det är viktigt att även försöka fånga upp synpunkter från dem som inte besöker naturum, genom till exempel enkäter till boende i naturums närhet. Inför besökarundersökningar rekommenderas att använda handledningen ”Besökarundersökningar i naturområden”<sup>6</sup>.

Det är viktigt att även utvärdera vilka effekter naturvägledningen kan ha på besökarnas tankar och attityder.

<sup>6</sup> Naturvårdsverket 2007, se referenslistan.

#### Kommentar [SE6]:

##### Faktaruta

En metod som kan fånga in sådana aspekter är så kallad tankelisting (thought listing).<sup>1</sup> Metoden *Thought listing* bygger på att det kanske viktigaste målet med naturvägledning är att stimulera människor till intensivt tänkande kring det ämne eller budskap som aktiviteten handlar om. Genom att intervjua exempelvis deltagare i en guidning eller besökare i en utställning om deras tankar efter aktiviteten, får man en bild av hur människors reaktioner förhåller sig till de mål man haft för naturvägledningen.



## 8. Rollfördelning

### Naturvårdsverket

**Utveckling.** Naturvårdsverket har en samlande och övergripande roll för att främja, utveckla och inspirera naturumverksamheten i Sverige. Verket ska arbeta för att öka kompetensen hos dem som arbetar med naturum. I detta utvecklingsarbete bör verket involvera andra aktörer som är relevanta för naturums verksamhet, till exempel Centrum för naturvägledning och Naturhistoriska riksmuseet. Kompetensutveckling kan ske genom att sprida kunskap om organisationer, publikationer, kurser och andra arrangemang, ordna utbildningar och liknande. Verket bör främja utveckling av metoder, tekniker och forskning inom naturumverksamheten, samt initiera tema- och vandringsutställningar.

**Uppbyggnad och finansiering.** Naturvårdsverket har ansvar för uppförande av statliga naturum och kan även genom rådgivning och information bistå i uppbyggnadsskedet av övriga naturum. Verket ska bidra till att finansiera statliga naturum och kan också bidra med ekonomiska medel för övriga, se avsnitt 3, Huvudmannaskap och finansiering.

**Uppföljning och utvärdering.** Naturvårdsverket har ett övergripande ansvar för att följa upp och utvärdera naturumverksamheten i landet (se avsnitt 8, Planering, uppföljning och utvärdering).

**Samverkan.** Verket ska främja nätverket naturum och erfarenhetsutbyte mellan olika naturum, samt verka för samverkan med andra myndigheter och organisationer med informationsverksamhet. Även utbyte med anläggningar och huvudmän i andra länder är viktigt.

**Marknadsföring.** Naturvårdsverket ska samlat marknadsföra naturum och göra varumärket naturum mer känt.

**Strategiskt arbete.** Naturvårdsverket ska visa hur naturum används strategiskt som en del av landets naturvårds- och naturvägledningsarbete.

### Huvudmannen

**Planering och uppföljning.** Huvudmannen ska planera och följa upp verksamheten och utse verksamhetsansvarig föreståndare. Huvudmannen ansvarar för att naturumrådet sammankallas.

**Rapportering.** Huvudmannen ska redovisa verksamheten till Naturvårdsverket, enligt Verkets anvisningar.

**Kompetensutveckling.** Huvudmannen ska medverka till kompetensutveckling hos naturumpersonalen.

**Samverkan.** Huvudmannen har ett ansvar att främja regional samverkan mellan naturum, samt verka för samverkan med andra aktörer och organisationer med informationsverksamhet, som till exempel läns museer, naturskolor och naturturismföretag.

**Marknadsföring.** Huvudmannen har ett ansvar att marknadsföra naturum och göra varumärket naturum mer känt regionalt.

**Nationella träffar.** Huvudmannens kontaktperson bör delta i de nationella träffar som Naturvårdsverket arrangerar.

### Föreståndaren

**Verksamheten.** Föreståndaren ska planera, leda och följa upp verksamheten vid naturum.

**Verksamhetsplanering.** I föreståndarens uppdrag ingår att upprätta verksamhetsplan och årlig verksamhetsberättelse.

**Nationella träffar.** Föreståndaren bör delta i de nationella träffar och utbildningar som erbjuds.

## Länsstyrelsen

**Strategiskt arbete.** Länsstyrelsen ska aktivt verka för att naturum används strategiskt som en del av länets och eventuella angränsande områdens samlade naturvägledning.

**Regional samverkan.** Länsstyrelsen bör aktivt verka för regional samverkan mellan samtliga naturum inom sitt län och eventuella angränsande områden.

## 9. Lokalisering och utformning vid etablering av naturum

Initiativet till naturum kan tas av aktörer på lokal, regional eller central nivå. I arbetet med att etablera ett nytt naturum bör initiativtagaren beakta ett antal faktorer, relevanta för en framgångsrik etablering.

**Planering.** Som underlag för beslut om nya naturum ska en huvudman utses som till Naturvårdsverket ska redovisa en detaljerad plan för information och naturvägledning i det aktuella området eller ämnet. Ett beslutsunderlag för ett nytt naturum ska även innehålla en bedömning av kostnader för investering och drift samt hur dessa ska finansieras. Verksamhetsplan med budget bör tas fram.

Planen bör behandla följande:

- Analys av situationen idag; vilka besökarna är, hur de rör sig, när de kommer och vad de söker.
- Utredning av potentiella målgrupper och behovet av information och naturvägledning såväl ur huvudmannens som ur besökarens perspektiv.
- Mål för information och naturvägledning formuleras mot bakgrund av detta, där ovanstående punkter tas i beaktande.
- De mest lämpliga formerna för information och naturvägledning i området väljs ut, som exempelvis naturum, naturcentrum, guideprogram, entréskyltning, självguidande naturstigar eller utomhusutställningar.
- Lämpliga platser för information och naturvägledning lokaliseras.
- Riktlinjer anges för informationens och naturvägledningens teman och formgivning.

**Kommentar [SE7]:** Denna punktlista lyfts ut till en faktaruta

**Lokalisering.** Ett naturum ska i första hand ligga i eller i nära anslutning till attraktiva naturområden av högt värde för naturvård och friluftsliv, som nationalparker, välbesökta naturreservat och nationalstadsparker. Naturum kan även lokaliseras i anslutning till andra viktiga naturområden med exempelvis höga friluftsvärden eller närhet till tätorter. Naturum kan i vissa fall även behandla en större trakt, en region, ett län eller en naturtyp– men bör ligga nära besöksvärd natur.

**Lokal förankring.** Vid beslut om nya naturum ska beaktas hur en naturumetablering kan bidra till lokal utveckling, och därigenom leda till ökad acceptans för naturvård och områdesskydd. Etablering av naturum ska inkludera en lokal process och samverkan.

**Möjligheter utanför naturum.** Ett naturum och dess nära omgivning ska ha ett högt besöksvärde även när naturum är obemannat. Vid lokaliseringen ska beaktas möjligheterna att i anslutning till naturum ta vara på eller utveckla attraktiva och lättillgängliga målpunkter, exempelvis naturstigar eller annan naturvägledning utomhus.

**Besöksarantal.** Även det förväntade besöksarantalet ska beaktas vid lokaliseringen. Ett naturum ska ha ett besöksstal som huvudmannen bedömer tillräckligt utifrån områdets förutsättningar.

**Samverkan.** Möjligheter till samverkan på platsen ska tas tillvara, såväl med områdets förvaltning som privata aktörer. I de fall när naturum är samlokaliserat med andra

verksamheter, ska naturum ha en tydlig egen identitet och entré så att besökarna upplever att det är ett naturum de besöker.

**Naturum vid nationalparker.** Naturum i anslutning till nationalparker fungerar där som besökscentra till nationalparkerna. Här används namnet naturum på byggnaden/byggnaderna medan verksamheten bedrivs i nationalparkens namn. Verksamheten ska i dessa nationalparker motsvara de krav som ställs på övriga naturum. Naturum ska normalt utgöra en lättillgänglig del av huvudentrén till området.

**Funktion och kvalitet.** Ett naturum ska utgöra en attraktion i sig själv genom sin utformning och sitt innehåll, samtidigt som det bör förstärka platsens eller områdets värde och identitet. Tillgänglighet är centralt i arbetet med funktion och kvalitet i naturums verksamhet.

**Projektering och byggande.** Innehåll i och design av utställning ska i ett tidigt skede samverka med utformning av byggnaden. Byggnaden och dess funktion ska anpassas till den kommande verksamheten. Tillgänglighet enligt gällande lagstiftning ska uppfyllas<sup>7</sup>. Kommande personal ska tidigt involveras i arbetet och planeringsprocessen.

**Utformning.** Personalen har en central funktion och lokalen bör utformas och anpassas för mötet med besökaren. Placeringen av receptionen är en särskilt viktig faktor i sammanhanget. Utställningsytan ska vara minst 100 m<sup>2</sup>. I eller i direkt anslutning till naturum bör finnas en samlingslokal för minst 25 personer, för bildvisningar, föredrag med mera.

**Miljöanpassning.** Utställning och byggnad ska vara miljöanpassade i material, drift och byggprocess. Miljöpåverkan från förvaltningen av Naturvårdsverkets naturvårdsfastigheter ska hanteras inom ramen för miljöledningssystemet enligt förordningen (2009:907) om miljöledning i statliga myndigheter.

**Offentlig anläggning.** Naturum ska som offentlig anläggning ha höga ambitioner och vara ett föredöme när det gäller kvalitet inom arkitektur, formgivning och design<sup>8</sup>. Det gäller såväl naturumbyggnader som utställningar och anslutande mark. Ny arkitektur ska enligt regeringen berika och förnya den befintliga miljön men samtidigt utgå från den äldre bebyggelsens värden, de naturgivna förutsättningarna samt helhetsmiljön.

**Godkännande.** Naturvårdsverket fattar beslut om nya naturum efter samråd med berörda huvudmän för andra naturum i ett län eller en region.

**Omprövning.** Aktörer på lokal, regional eller central nivå kan ta initiativ till att ompröva eller omlokalisera ett befintligt naturum enligt dessa riktlinjer.

## 10. Varumärket naturum

### Rättigheter, godkännande och tillstånd

Naturvårdsverket innehar rätten till varumärket naturum och dess logotyp enligt bestämmelser i varumärkeslagen (SFS 2010:1877). De är registrerade i Patent- och registreringsverkets varumärkesregister. Anläggningar som följer riktlinjerna för naturum, och har godkänts av Naturvårdsverket, kan ges tillstånd att nyttja naturums varumärke och logotyp.

Logotypen ska användas enligt de grafiska reglerna i bilaga 1 och får inte ändras. Naturvårdsverket tillhandahåller original till logotyp och identitetsnamn. Tecknet ® för registrerat varumärke ska anslutas till logotypen i all distribuerad kommunikation, det vill säga trycksaker och webb. På skyltar och i utställningslokaler ska logotypen användas utan ®.

Naturvårdsverket har med stöd av varumärkeslagen rätt att godkänna anläggningar som

<sup>7</sup> Se kap 9, Lagstiftning, i handboken för tillgänglighet.

<sup>8</sup> Prop. 1997/98:117, Skr. 2002/03:129

följer riktlinjerna för naturum, och därmed tillåta att de får nyttja naturums namn och logotyp. Den som vill etablera ett nytt naturum och nyttja namnet naturum ska ansöka om detta hos Naturvårdsverket. Till ansökan ska bifogas en plan för verksamheten på kort och lång sikt, en plan för finansiering på kort och lång sikt, drift på kort och lång sikt och om riktlinjerna för naturum tillgodoses. Läs mer i avsnitt 6, Lokalisering och utformning. En anläggning som inte uppfyller riktlinjerna kan fräntas status att vara naturum.

Ett godkännande medför att verksamheten får kallas naturum. Vid godkännande upprättas ett rättighetsavtal, där huvudmannen åtar sig att använda namnet naturum, logotypen samt även i övrigt följa riktlinjerna. Naturvårdsverket har möjlighet att ställa ytterligare krav i avtalet.

**Underkännande av ansökan.** Om föreslagen lokalisering, verksamhet, innehåll, drift och liknande bedöms innebära att riktlinjerna för naturum inte kommer att uppnås, avslås normalt ansökan.

**Om riktlinjerna frångås.** Om inriktningen förändras i befintliga naturum så att riktlinjerna frångås, eller om det vid utvärdering visar sig att de inte längre följs, kan verket säga upp rättighetsavtalet och frånta anläggningen rätten att nyttja namnet och varumärket naturum. I första hand bör dock verksamheten styras mot önskade mål.

## 11. Namn och logotyp

**Namnsättning.** Det officiella namnet på ett naturum ska vara ”naturum” med följande identitetsgivande namn, till exempel ”naturum Fulufjället”. Dessa ska användas tillsammans på skyltar, vid marknadsföring och liknande. Identitetsnamnet placeras vänsterställt och med inledande versal under logotypen enligt figuren nedan.

**Stavning.** Naturum ska stavas med enkelt *r*. Naturum skrivs i bestämd form *naturum* eller *naturumet* i singular och *naturum* eller *naturumen* i plural. Naturum ska skrivas med liten begynnelsebokstav, utom i början av mening i löpande text.

**Färg.** Normalt ska logotypen vara svart. På skyltar kan den återges negativt: vit på svart eller neutral bakgrund. Där kan den även vara ”naturvårdsblå” (PMS 295). Se vidare de grafiska reglerna i bilaga 2.

### **Referenser och annan litteratur om tolkning/naturvägledning/interpretation:**

Aaskov Knudsen, M. & Hjulmann Seidler, P. (ed.) (2013). *Nature Interpretation for Children and Young People in the Nordic Countries*.

Bertilsson, C. (2010). *Tio tänker om naturvägledning*. Naturvägledning i fokus, CNV/SLU, Uppsala. 2:a upplagan. ISBN: 978-91-978530-0-2.

Centrum för naturvägledning (2009). *Naturvägledning i Sverige*. Rapporter Institutionen för Stad och land, nr 5/2009. SLU Uppsala. 2:a reviderade upplagan 2010. ISBN: 978-91-85735-16-7.

Centrum för naturvägledning (2012). *Besökarnas röster – utvärdering av naturvägledning, besökstudier, reviewing*. Rapporter, Institutionen för Stad och land, nr 5/2012. SLU Uppsala. ISBN: 978-91-85735-28-0.

Centrum för naturvägledning (2012). *Skapa sammanhang – naturvägledning som lärande för hållbar utveckling*. Red: Naturvägledning i fokus, CNV/SLU.  
Gunnarsson, J. & Blohm, O. (2010). *Det goda värdskapet – konsten att få människor att känna sig välkomna*. Fjärde upplagan. Dialogos Förlag, Stockholm. ISBN: 978-91-7504-211-4.

Ham, S.H. (2013). *Interpretation – Making a Difference on Purpose*. Fulcrum Publishing,

Kajala, L. et al. (2007). *Besökarundersökningar i naturområden*. Naturvårdsverket, Stockholm. ISBN: 91-620-1263-2.

Knudson, D., Cable, T. & Beck, L. (2003). *Interpretation of Cultural and Natural Resources*. Venture Publishing, Pennsylvania. Second Edition. ISBN: 1-892132-39-7.

Larsdotter Thiel, P. & Lindblad, S. (2012). *Naturvägledning i skolan – en handledning*. Centrum för naturvägledning, SLU, Uppsala.

Mebus F, Lindman J, Näsström C & Wahldén M (2013) *Tillgängliga natur- och kulturområden*. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Naturvårdsverket, rapport 6562. ISBN 978-91-620-6562-1.

Tilden, F. (1957). *Interpreting Our Heritage*. Fourth Edition, Expanded and Updated (2007). University of North Carolina Press. ISBN: 978-0-8078-5867-7.

Öberg, T. (2011). *Att skriva om natur*. Naturvägledning i fokus, CNV/SLU, Uppsala. 2:a upplagan. ISBN: 978-91-978530-1-9.

## Bilaga

# Grafiska regler för naturums logotyp

### Form och varumärke

Naturumlogotypen är ett registrerat varumärke. Det ska återges enligt figur 1 nedan. Det ska återges med ® = registrerat varumärke i anslutning till originallogotypen i all distribuerad kommunikation, det vill säga i trycksaker och i webbtexter. På skyltar och i utställningslokaler ska logotypen användas utan ®.

*Figur 1. Logotyp med identitetsnamn, svart färg.*

### Färg

Logotypen ska i trycksaker och webbtext återges i svart tryck. Det blir tydligast och den riskerar inte att få konkurrens av färger i närheten. På skyltar kan logotypen återges negativt, dvs. vit på svart eller grå/neutral bakgrund. Logotypen kan även tryckas i Naturvårdsverkets ordinarie mörkblå färg enligt figur 2 nedan: PMS 295 eller 4-färgs-mix med 100 % cyan, 50 % magenta och 30 % svart.

**Kommentar [SE8]:** Det här avsnittet kommer att utvecklas för att ta upp frågor som har med grafiska regler för naturums logotyp, ett bildmanér för naturums kommunikation och marknadsföring, budskap (Porten till naturen, eventuellt med underbudskap) samt digitala mallar för programblad, affischer, annonser, tipspromenadsskyltar, frågesport, tillfälliga skyltar

**Kommentar [SE9]:** "Interpreters reveal hidden stories and meanings; bring places, objects and ideas to life; create thought-provoking and memorable experiences; connect us with our natural and cultural heritage; deepen our understanding and expand our horizons."  
Passar som "portalcitat" i början eller slutet av dokumentet.